

تاریخ و تاریخ نگاری

تاریخ چیست؟

معانی مختلف واژه تاریخ : ۱. گاهی منظور از آن، مجموعه حوادث و رویدادهایی که یک فرد یا یک جامعه از سر گذرانده، مانند «تاریخ ایران» یعنی مجموعه حوادثی که بر سر مردم ایران در زمان گذشته آمده است .

۲. اما گاهی استفاده از واژه تاریخ در نوشته ها و زبان مردم و منظور از آن علم و روش های علمی: یعنی تحلیل و مطالعه رویدادهای گذشته براساس شواهد و مدارک به وسیله آن، مثلاً تاریخ روابط اقتصادی ایران و هند در دوران اشکانیان.

۳. تعیین « تاریخ » : یعنی روز و ماه و سال ، یعنی همان تقویم سالانه

ویژگی های رویدادهای تاریخی :

الف : دور از دسترس اند و قابل مشاهده نیستند و عدم درک آن به طور مستقیم ، بلکه شناخت آن با استفاده از شواهد و مدارک

ب : تکرارناپذیر و غیر قابل تجربه

پ : مجزا و مستقل نیستند و داشتن رابطه علت و معلولی با یکدیگر

نقش انسان در تاریخ: داشتن نقش محوری و اساسی انسان در تاریخ، ایجاد رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجه کنش (عملکرد و اقدام) متقابل انسان ها با یکدیگر و با طبیعت .

تمدن: نهادها، جوامع، کشورها و در یک کلام تمدن نیز پیامد کنش های فردی و جمعی انسان ها.

تعریف علم تاریخ: علمی که به مطالعه جنبه های مختلف زندگی انسان ها و جامعه ها در گذشته پرداخته و بررسی و تحلیل علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان.

هدف علم تاریخ: شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته شامل تمامی جنبه های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری

تاریخ نگاری و روش پژوهش در تاریخ

پیشینه تاریخ نگاری :

پیشینه تاریخ نگاری در جهان: تاریخ از جمله علوم دارای پیشینه بسیار کهن . توجه تدریجی انسان به ثبت و نگارش رویدادهای عصرخویش پس از اختراع خط در حدود 5 هزار سال پیش، قدیمی ترین متن تاریخی کشف شده تاکنون : سنگ نوشته ای به خط کهن مصری با قدمت بیش از ۴ هزار سال

قدیمی ترین متن تاریخی کشف شده: سنگ نوشته ای به خط کهن مصری با قدمت بیش از ۴ هزار سال ؛ ذکر نام تعدادی از فراغنه و برخی حوادث دوران آنان در این سنگ نوشته در این سنگ نوشته.

پیشینه تاریخ نگاری در ایران باستان : باقی ماندن سنگ نوشته هایی از روزگار باستانی ایران به ویژه دوره هخامنشیان و ساسانیان ، نشان از توجه ایرانیان به ثبت و ضبط وقایع تاریخی ؛ علاوه بر آن در ایران باستان

وجود سالنامه های دولتی حاوی اخبار و رویدادهای مهم . همچنین تدوین و نگارش "خدای نامه" (خدای نامک) در زمان ساسانیان نشان از دلبستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط سلسله حوادث تاریخی پیشینه تاریخ نگاری در دوره هخامنشی: باقی ماندن سنگ نوشته هایی از روزگار باستانی ایران به ویژه دوره هخامنشیان ، نشان از توجه ایرانیان به ثبت و ضبط وقایع تاریخی

پیشینه تاریخ نگاری در دوره ساسانی: ۱. باقی ماندن سنگ نوشته هایی از روزگار باستانی ایران به ویژه دوره ساسانیان ، نشان از توجه ایرانیان به ثبت و ضبط وقایع تاریخی ۲. وجود سالنامه های دولتی حاوی اخبار و رویدادهای مهم . ۳. تدوین و نگارش "خدای نامه" (خدای نامک) در زمان ساسانیان نشان از دلبستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط سلسله حوادث تاریخی

تاریخ نگاری در مفهوم کامل آن: آغاز از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان با ظهور مورخ بزرگی مانند هرودت معروف به «پدر تاریخ»

کتاب تاریخ هرودت: اختصاص بخش عمده مطالب آن به شرح جنگ های یونان و ایران ، و کهن ترین و کامل ترین کتاب تاریخی به جا مانده از عصر باستان

پس از هرودت: ادامه روش وی در تاریخ نگاری توسط دیگر نویسندگان یونانی و سپس رومی، و در نتیجه تکامل فن تاریخ نویسی . باقی ماندن آثار برجسته ای درباره موضوع های تاریخی از این مورخان،

تأثیر مهم رواج و رونق ادبیات و فلسفه بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان در نظر برخی پژوهشگران.

تاریخ نگاری در دوران اسلامی رواج و گسترش چشمگیر تاریخ نگاری در میان مسلمانان و نگارش کتاب های تاریخی ارزشمندی توسط مورخان مسلمان. ایرانی بودن شمار زیادی از این مورخان مانند: طبری، بیهقی و ...

ویژگیهای تاریخ نگاری در گذشته: ۱. تنظیم، ثبت و نگارش وقایع توسط اغلب مورخان وعدم توجه به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی ۲. علاوه بر آن، عمده تمرکز این مورخان بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان و عدم اهمیت آنان به مسائل و موضوع های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی ۳. خدمت برخی از وقایع نویسان به عنوان منشی برای شاهان و حاکمان و همراهی آنان در مسافرت ها و جنگ ها ۴. (اهمیت مورخان درباری) دسترسی بعضی از مورخان درباری به اسناد و مدارک دولتی و امکان استفاده از مدارک برای ثبت و نگارش رویدادها.

شروع تحول در علم تاریخ: به دنبال وقوع پیشرفت های فکری و علمی در دوره رنسانس (قرن های ۱۶ و ۱۷ م (در اروپا ، به تدریج تحول علم تاریخ و ایجاد شیوه نویسی در تاریخ نگاری؛ اساس این شیوه: سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان پردازی ؛

تمایز تاریخ نگاری نوین از تاریخ نویسی و وقایع نگاری های قبلی .

این ویژگی ها عبارت اند از:

۱. محدود نبودن علم تاریخ صرفاً به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی ؛ بلکه دربرگیرنده همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع گذشته . به همین دلیل در پژوهش های نوین تاریخی، مطالعه و بررسی تمام جنبه های زندگی مردمان و جوامع گذشته
۲. عدم پردازش علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته ، بلکه بررسی و تجزیه و تحلیل زمینه ها، علتها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی توسط ایشان . برای مثال امروزه پژوهشگران تاریخ، برای بررسی واقعه مهمی مانند سقوط ساسانیان، عدم اکتفا فقط به توصیف ماجرای جنگهایی رخ داده میان سپاه ساسانی و اعراب مسلمان ؛ بلکه در ابعادی وسیع تر، بررسی و تحلیل زمینه ها و علتها، سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی این واقعه به همراه آثار و پیامدهای گوناگون آن،
۳. علاوه بر اینها، در پژوهشهای علمی تاریخ، استفاده از یافته های علوم و فنون مختلف مانند باستانشناسی، جامعه شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبا شناسی و گاه شماری

مراحل پژوهش در تاریخ

پژوهش در تاریخ دارای مراحل است که عبارت اند از:

۱. انتخاب موضوع:

معیارهای انتخاب موضوع پژوهش، :

الف: تازه بودن موضوع تحقیق و تکراری نباشد . بررسی مسئله ای تازه در هر پژوهش و ارائه حرف و نظر جدیدی؛

ب: موضوع تحقیق همچنین باید دارای اثر و فایده ای باشد.

ج: انتخاب موضوعی توسط محقق دارای منابع و اطلاعات کافی در مورد آن

۲. تدوین پرسش های تحقیق:

نیاز به وجود یک یا چند پرسش برای هر پژوهش علمی ؛ اهمیت پرسش: الف: مشخص شدن هدف پژوهش در پرسشها ، ب: ممانعت از به بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش .

موضوع پرسشها: در پژوهش های تاریخی، پرسش های پژوهش اغلب شامل زمینه ها، علتها، آثار و نتایج رویدادها و یا نقش افراد و گروه های درگیر در رویدادها،

۳. شناسایی منابع:

در این مرحله، پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، ارزیابی میزان اعتبار، دقت و صحت آنها توسط پژوهشگر ؛ مثلاً نویسندگان منابع چه کسانی بوده اند؟ گرایش دینی، اجتماعی یا سیاسی آنها؟ آیا خود شاهد وقایع بوده اند یا از زبان دیگران حوادث را نقل کرده اند؟ میزان دقت و صراحت در نقل رویدادها ؟ در صورت استفاده محقق از اسناد ، اطمینان وی از اصالت سند و جعلی نبودن آن

۴. گردآوری و تنظیم اطلاعات:

در این مرحله، استخراج اطلاعات مربوط به موضوع تحقیق از منابع و اسناد تاریخی توسط پژوهشگر و سپس تنظیم و دسته بندی آن

۵. تحلیل و تفسیر اطلاعات؛

سخت بودن تحلیل و تفسیر رویدادهای تاریخی و مورخان و انجام این کار، نیازمند روش ها و مهارت های خاصی . در واقع شباهت بسیار کار مورخان به کار کارآگاهان پلیس. تلاش کارآگاهان، و مورخان هر دو برای درک شواهد و مدارکی برای بازسازی و تفسیر گذشته . اولی به دنبال بازسازی صحنه جرم و دومی در پی بازسازی وقایع گذشته . شواهدی که کارآگاه به دنبال آن است، می تواند اثر انگشت و یا هر شیء به جا مانده در صحنه وقوع جرم باشد . اما شواهد مورد بررسی مورخ، شامل تمامی منابع، اسناد و مدارکی مربوط به زندگی مردم در روزگاران گذشته، و کسب اطلاعاتی از آن

۶. گزارش یافته های پژوهش؛

در این مرحله، استخراج نتایج و یافته های تحقیق توسط پژوهشگر و ارائه آن در قالب گزارش علمی

منابع پژوهش علمی در تاریخ

تقسیم منابع پژوهش تاریخی از نظر درجه اهمیت و اعتبار به دو دسته: الف منابع دست اول یا اصلی؛ ب دست دوم یا فرعی،

منابع دست اول یا اصلی :

منابع دست اول: شامل همه آثار نوشته شده در زمان وقوع حادثه یا نزدیک ترین زمان به وقوع آن، درحقیقت دیدن و نظارت نویسندگان این نوع منابع، بر رویدادها و یا شنیدن شرح ماجرا از شاهدان واقعه منبع دست اول : شامل منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی، شامل بناها، ابزارها، اشیاء، سنگ نگاره ها و سنگ نوشته ها، سکه ها و هر وسیله بجای مانده از گذشته

منابع دست دوم یا فرعی :

منابع دست دوم: همه منابع، تحقیقات و آثاری پدید آمده مدتها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول،

فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ

از آنجایی که تاریخ با گذشته سر و کار دارد، شاید برای بسیاری از شما، این سؤال ها پیش آمده باشد که مطالعه و کاوش در تاریخ، مخصوصاً گذشته های بسیار دور، مثلاً هزاران سال پیش، چه فایده ای دارد؟ و یا با خواندن تاریخ به چه دانش، مهارت و نگرشی دست خواهیم یافت که برای زندگی امروزمان مفید و مؤثر است؟

فواید و کارکردهای علم تاریخ: **الف منبع شناخت و تفکر ب بهره گیری از گذشته برای حال و آینده پ تقویت حس میهن دوستی و هویت ملی**

الف منبع شناخت و تفکر :

مطالعه سرگذشت انسان ها و جوامع گذشته: منبع و گنجینه ارزشمند برای تقویت و پرورش قوه شناخت و تفکر ؛ با کاوش در گذشته استفاده از تجربیات و اندیشه های مردمان گذشته برای تقویت قدرت شناخت و تفکر.

علاوه بر این، نتیجه جست و جوی شواهد و مدارک تاریخی و تحلیل و تفسیر علتها، آثار و نتایج رویدادها، افزایش قوه درک و مهارت اندیشه ورزی در قرآن، دعوت آیات بسیاری از انسان ها برای مطالعه سرگذشت اقوام گذشته و معرفی تاریخ به عنوان یک منبع معتبر برای کسب شناخت و تفکر

ب بهره گیری از گذشته برای حال و آینده :

محدود نبودن دامنه شناخت و آگاهی تاریخی فقط به گذشته ، بلکه کمک به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده ؛ زیرا با وجود وقوع رویدادهای تاریخی در زمان معینی در گذشته ، اما پیوند گذشته، حال و آینده به یکدیگر از طریق آثار، نتایج و پیامدهای این رویدادها . برای مثال، محدود نبودن نتایج و تأثیرات برخی حوادث عظیم تاریخی مانند تأسیس سلسله بزرگ هخامنشیان، جنگهای صلیبی، نهضت رنسانس، کشفیات جغرافیایی و انقلاب های بزرگ معاصر، فقط به زمان وقوع این حوادث ، بلکه تأثیرپذیری دوران پس از آن حوادث نیز به طرز چشمگیر. همچنین تحول ایجادشده توسط پیامبران الهی و یا شخصیت های مهم تاریخی همچون افلاطون، ارسطو، کورش، ابن سینا، شاه اسماعیل صفوی، ناپلئون، امیرکبیر، امام خمینی و امثال آنان ، تأثیر نه تنها بر مردمان و جوامع عصر خویش، بلکه نسل های متمادی بشر تا به امروز و حتی تأثیر بر آیندگان کمک مطالعه تاریخ به ما برای فهم عوامل و شرایط ایجادکننده و عوامل پیشرفت فرهنگ ها و جوامع بشری و رسیدن آن به وضعیت امروزی بدین گونه، کمک علم تاریخ به ما در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده،

پ تقویت حس میهن دوستی و هویت ملی :

ایجاد نوعی احساس علاقه و دلبستگی خاص به طور طبیعی در مردمانی دارای سرگذشت مشترک در نسل های متوالی، و شراکت در شادی ها و تلخ کامی ها، موفقیت ها و شکست های هم برای سالیان طولانی ، نسبت به سرزمین و گذشته خود، از این رو، خودآگاهی و یگانگی بیشتر افراد یک جامعه بدنبال آگاهی آنان نسبت به گذشته مشترکشان

کمک شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردمان در زمانها و مکانهای دیگر، به ما برای درک درست از هویت و کیستی خود و دانستن اینکه که بوده ایم و چگونگی رسیدن به جایگاه امروزی مان، عوامل حفظ موجودیت و هویت آنان در طول تاریخ: از طریق آگاهی تاریخی ایرانیان به گذشته خود، به همراه زبان فارسی و فرهنگ ایرانی،

دوام نیاکانمان در برابر حوادث عظیمی همچون حمله اسکندر مقدونی، تهاجم ویرانگر مغولان و نظایر آن، به اتکای چنین آگاهی و دلبستگی به زبان و فرهنگ خویش در نتیجه ممانعت از فروپاشی جامعه و فرهنگ ایرانی

مشخص شدن ارزش و اهمیت میراث فرهنگی با مطالعه و بررسی گذشته، و کمک به احتساب میراث فرهنگی به عنوان بخشی از هویت و شناسنامه ملی خویش و کوشش در حفظ و نگهداری آن

مانا باشید

م.نوریان

مای دارس

گروه آموزشی عصر

www.my-dars.ir